

**Національна академія наук України
Інститут археології**

Петраускас А.В

Панишко С.Д.

ЗВІТ

**ПРО РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
НА ГОРОДИЩІ У С. ЛИТОВЕЖ
ІВАНИЧІВСЬКОГО Р-НУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛ.
У 2020 РОЦІ**

Відкритий лист № 266 / 02282

від 4 серпня 2020 р.

Дозвіл Державної служби з питань
національної та культурної спадщини

Міністерства культури і туризму

№ 22-150 / 20 від 19 листопада 2020 р.

ЗМІСТ

1.	Вступ.....	3
2.	Траншея № 2.....	5
3.	Моноліт цегляної кладки.....	11
4.	Опис знахідок.....	14
5.	Наукова інтерпретація отриманих матеріалів.....	16
6.	Висновки щодо використання пам'ятки.....	17
7.	Література.....	18
8.	Щоденник Литовезької археологічної експедиції.....	19
9.	Польовий опис знахідок	29
10.	Колекційний опис знахідок.....	32
11.	Додатки.....	35

ВСТУП

Відповідно до Договору № 99/20 від 5 жовтня 2020 р. із Литовезькою ОТГ рятівною археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом Петраускаса А. В. були проведені археологічні дослідження на городищі у с. Литовеж Іваничівського району Волинської області.

У складі експедиції працювали С.Д. Панишко – доцент кафедри археології, давньої та середньовічної історії України Волинського національного університету імені Лесі Українки, кандидат історичних наук, наукові співробітники: студенти університету Іван Чорний та Артем Кукса. Польові роботи тривали впродовж 7–13 жовтня, обробка матеріалів та написання звіту у жовтні – грудні 2020 року.

Дослідження проводились у відповідності з перспективним планом, який розрахований на кілька років. Він передбачає комплексне дослідження пам'ятки, що є залишками середньовічного Літовежа, та, можливо, давньоруського Всеволожа, поселень епохи міді та раннього заліза.

Ці роботи продовжили минулорічне вивчення оборонних укріплень пізньосередньовічного міста Літовежа (Петраускас та інші 2019). Проводились дослідження мисової частини міського комплексу довжиною близько 500 м і шириною до 100 м, утвореному меандровим вигином річки. Нині вся ця місцевість називається «Замок», але наявність тут кількох укріплених майданчиків дозволяє означити кожен із них окремим терміном.

Зважаючи на відсутність надійних свідчень про датування укріплень на мису та складність геоморфологічної ситуації у 2019 р було запропоновано позначати наявні тут оборонні споруди та їх комплекси умовними оборонними лініями (Табл. 2). Так, оборонною лінією № 1 названо крайній з напільної сторони рів, оборонною лінією № 2 – наступний рів у середній частині мису, за 70–80 м від попереднього. Між ними знаходиться добре морфологічно виражений майданчик № 1, якому для зручності оперування інформацією присвоєно назву «Замок» (Фото 1). Уявляється, що саме такою і є його

функціональна інтерпретація, принаймі, поки що відсутні вагомі мотиви, які б заперечували таке припущення.

Минулорічне візуальне обстеження дозволило висунути у якості припущення думку, що оборонні лінії № 1 та № 2 впирались у берег Західного Бугу, тобто були частково зруйновані. Однак, детальне обстеження північного схилу мису у 2020 році вказує на іншу геоморфологічну ситуацію (Табл. 3). Тут під схилом зберіглась неширока смуга річкової заплави. Тобто, північна частина Замку не була зруйнована річкою, а його північний схил є природнім (можливо, додатково ескарпованим) укріпленням давнього замку.

Оборонна лінія укріплень № 3, за своїми морфологічними ознаками принципово відрізняється від двох перших. Вона складається з глибокого рову та високого валу, знаходиться на відстані близько 130 м від попередньої у напрямку до стрілки мису. Оборонна лінія № 3 (вал з ровом) має легкий вигин з орієнтацією дуги на захід, що у комплексі з розміщенням рову однозначно вказує на те, що супротивника тут чекали з боку стрілки мису, а не з його напільної сторони. Оскільки у системі оборони цей майданчик № 2 передував «Замку», йому присвоєно назву «Підзамче».

Основним завданням експедиції було дослідження культурних нашарувань на території Замку та моноліту цегляної кладки, що оголився у обриві берегу річки на Підзамчі.

Руйнування «Замку» річкою відзначив Олександр Цинкаловський (1937, с. 234–237), який подав інформацію, що у кручі з його південного боку у 20–30-х роках ХХ ст. було видно два мурованих фундаменти. Леон Пучковський зафіксував на цьому майданчику у 1954 р., обвал великого мурованого об'єкту, який дослідник вважав фундаментом вежі, що розміщувалась при вході на майданчик з лівої сторони (2005, с. 14).

Вперше розкопки на території Замку та Підзамчя були проведені Романом Чайкою у 1979 році (1980, с. 349–350). Тоді у кручі було видно кілька напівземлянкових жител з череннями на глибині до 2 м. На городищі було

закладено кілька шурфів загальною площею 60 кв. м. де траплялись знахідки епохи міді та раннього заліза, давньоруського та середньовічного періодів.

Замок.

На сьогоднішній день протяжність майданчика Замку із сходу на захід становить 70–80 м. Оскільки його південно-західна частина зруйнована річкою (Фото 4), первинну ширину встановити важко, але, можна припустити, що вона становила 60–70 м. Чітких слідів валу по краю цього майданчика не видно, хоча, поверхня тут дещо піднімається. У ході руйнування Замку річкою було втрачено кілька монументальних мурованих об'єктів.

Зі сходу майданчик Замку відділений від міської ділянки укріпленого комплексу неглибоким ровом (Фото 1), який, проте, поглиблюється по мірі наближення до річки.

Геоманітна розвідка 2015 року виявила тут кілька аномалій, які розміщувались у його південно-східній частині. Одна із них, зважаючи на її круглу форму могла бути залишками вежі, а інша – мурованої цегляної стіни.

Траншея № 2

Вибір місця для розрізу культурних нашарувань Замку визначився прагненням дослідити не тільки сам культурний шар, а і залишки укріплень, які повинні бали знаходитись на краю його майданчика. Як говорилося вище, у південно-східній частини майданчика геоманітна зйомка зафіксувала велику аномалію, яка могла бути ознакою розміщення там мурованої вежі. Однак, обмеженість коштів не дозволила розпочати розкопки цього цікавого об'єкту. Тому, для траншеї було обране місце на північно-західному краю майданчика, над глибоким ровом, що відділяв Замок від Підзамча.

Слід відзначити специфічність профілю цього рову на різних ділянках. Якщо у північній частині рову (під місцем розташування траншеї) його глибина сягала 10 м (Фото 2), то у південній – заледве 2 м (Фото 3).

Дослідження ділянки проводилось методом закладання траншеї (Фото 5). При цьому враховувалась перспектива її продовження нижче по схилу. Траншея була орієнтована майже точно по лінії схід – захід. Оскільки

дослідження городища має перспективу, нумерація траншеї продовжувала минулорічну, їй присвоєно № 2.

За репер було обрано найвищу точку у межах траншеї на межі кв. 6–7. Траншея була розбита на квадрати розміром 1 x 1 м. Квадрати мали цифрову нумерацію від 1 по 10, яка розпочиналась з її східного краю. Враховуючи потенційну можливість розширення траншеї, розміченій лінії квадратів було присвоєно і буквену нумерацію А. По мірі заглиблення, за рахунок схилу, довжина траншеї зросла до 11 м.

Виїмка культурного шару проводилась вручну, зі зняттям шарів потужністю 0,2 м (Фото б), з фіксацією знахідок по квадратах та за глибиною залягання. У окремих випадках знахідки прив'язувались до об'єктів. Розріз нашарувань характеризує профіль південної стінки траншеї (Табл. 4).

В цілому, глибина траншеї була доведена до рівня добре фіксованого материка, –1,6 м від репера (Фото 7–8), а у кв. А-(1–4), де знаходився заглиблений об'єкт, до його дна, яке на ділянці кв. А-1 знаходилось на глибині –1,9 м від репера. Для зручності сприйняття характеристику виявлених шарів, прошарків, підсипок та об'єктів подаємо у хронологічному порядку їх утворення, тобто, знизу догори.

Материк являв собою жовтий супісок, як і на ділянці траншеї № 1, закладеної минулого сезону.

Особливістю передматерикового шару на ділянці кв. А-(4–9), де слідів пізніших перекопів не виявлено, була його дуже слабка вираженість. За кольором і структурою ґрунту він практично не мав верхньої стратиграфічної межі. Натомість, вона добре фіксувалась знахідками, тут нижче глибини –1,2 м траплялись виключно матеріали мідного віку.

Окрім дрібних маловиразних фрагментів стінок горщиків у цьому шарі у кв. 7 на глибині 1,6 м знайдено обламаний крем'яний скребок (Табл. 5, 4), та два великих фрагменти верхніх частин посудин з вінчиками: одну у кв. А-8 на глибині 1,2 м (Табл. 7, 2), іншу у кв. А-8 на тій же глибині (Табл. 8, 2).

Об'єкт № 2 (Табл. 9).

На ділянці кв. А-(1–4) у материк був опущений об'єкт № 2, який був виявлений практично при зачистці рівня материка на глибині –1,6 м від репера (Фото 9). У передматериковому шарі пляма від його заповнення практично не проявлялась, що підтверджує перемішаність передматерикового шару. У межах траншеї досліджено північну частину заглибленої споруди, яка продовжувалась у її південній стінці.

Судячи по дослідженій частині (Фото 10) об'єкт мав прямокутну форму з орієнтацією стінок практично за сторонами світу. Повністю розкрита північна стінка об'єкту мала довжину 3,2 м. Західна стінка простежена на протязі 0,6 м, а східна 0,2 м. Стінки вертикальні. Дно, яке у північно-західному куті лежить на рівні –0,2 м від рівня материка, дещо понижується у східному напрямку, сягаючи –0,3 м нижче його рівня. Будь яких слідів опалювального пристрою не зафіксовано.

У заповненні об'єкту виявлено комплекс різночасових знахідок, серед яких виділяються дві групи. Перша – це уламки кераміки мідного віку, і друга, що датується раннім новим часом. Для датування об'єкту важливими є знахідки уламку кахлі XVII–XVIII ст. (Табл. 10, 1) та два фрагменти вінчиків: один XIII–XIV ст. (Табл. 10, 2), інший XVI–XVII ст. (Табл. 10, 3).

Уламок кахлі дає верхню хронологічну межу функціонування об'єкту №2 XVII–XVIII ст.

Характер верхніх досліджених нашарувань на ділянках кв. А-(1–4), та кв. А-(5–10) суттєво відрізнявся.

На ділянці кв. А-(1–4) дещо вище котловану описаного вище об'єкту №2 добре простежувалась увігнута до низу лінза ґрунту, який складався з гумусу, глини та вугілля. При цьому нижня межа цієї лінзи знаходилась вище рівня виявлення плями від заповнення котловану об'єкту № 2 всього на 0,1 м і між ними, можливо, був конструктивний і функціональний зв'язок. На це вказує як їх просторове співпадіння, так і хронологічна подібність археологічного матеріалу.

Між ними знаходився однорідний гумусований супісок, який по рівню залягання відповідав передматериковому шару у кв. А-(5–9), про який мова йшла вище. Цей ґрунт над заповненням котловану об'єкту № 2 окрім дрібних фрагментів кераміки епохи міді містив матеріали X – XI ст. (Табл. 5, 3) та литовської доби (Табл. 5, 2). Очевидно, тут ми мали справу із верхньою частиною котловану об'єкту № 2, який на цьому рівні стратиграфічно не виділявся.

Схожі хронологічні характеристики мали і знахідки з лінзи протяжністю близько 3,4 м і товщиною 1,1 м, яка у кв. А-(1–4) знаходилась прямо над заповненням котловану об'єкту № 2. Тут також траплялись знахідки епохи міді та литовсько-польського періоду.

При цьому, варто підкреслити, що саме у цій лінзі концентрація крупних фрагментів енеолітичної кераміки була значною. Серед таких знахідок слід відзначити фрагмент верхніх частин горщиків з вінчиками (Табл. 6, 1), частину мініатюрної посудини (тигля?) з повни профілем (Табл. 6, 3), великий уламок стінки посудини з вушком (Табл. 7, 1). Зважаючи, що тут же траплялись і дрібні фрагменти енеолітичної кераміки, можна припустити, що формування лінзи з гумусу, глини та вугілля було пов'язане з руйнуванням якогось енеолітичного об'єкту у XVII–XVIII ст. У цій лінзі також знайдено великий фрагмент верхньої частини горщика з вінчиком, прикрашеним насічками (Табл. 6, 2), який попередньо може бути віднесений до ранньозалізного часу.

На час формування лінзи з гумусу, глини та вугілля, що знаходилась над заповненням об'єкту № 2 вказує знахідка у її тілі (кв. А-3, гл. –1,4 м) пошкодженої керамічної люльки (Табл. 5, 1), яка може бути датована XVII–XVIII ст. Там же зафіксовані і матеріали пізнього давньоруського часу, зокрема, фрагмент вінчика XIII–XIV ст. (Табл. 15, 2).

Таким чином, стратиграфічна колонка на ділянці кв. А-(1–4) дозволяє з великою вірогідністю припустити функціонування тут якогось заглибленого з рівня, приблизно –0,4 м від репера, аж до материка, об'єкту, який швидко був засипаний у два прийоми: спочатку перевідкладеним передматериковим

шаром, а потім, можливо, вмістом якогось зруйнованого енеолітичного об'єкту. При цьому десь близько при будівництві використовувалась привізна глина (піч ?).

На фоні відносно однорідного характеру згаданої лінзи (суміш гумусу, глини та вугілля) виділялась ділянка у західній частині кв. А-3. Тут, при зачистці дна траншеї на глибині 1 м від репера, на межі кв. А-3 та А-4 були зафіксовані залишки дерев'яної колоди (стовпа ?) у вертикальному положенні, діаметром близько 10 см. і висотою до 20 см. Поряд з нею концентрувались фрагменти пізньосередньовічної цегли (Табл. 13; Фото 12). При подальшій виїмці ґрунту, на схід від залишків колоди та на 0,2–0,4 м нижче рівня її фіксації також було виявлено скупчення дрібних фрагментів цегли.

Логічним виглядає припущення, що залишки стовпа і скупчення цегли могли залишитись у стовповій ямці, однак, ніяких слідів останньої, не простежувалось. Можливо, вертикальне положення шматка колоди було випадковістю.

На відміну від описаних вище хронологічно близьких конструкцій, що були зафіксовані у кв. А-(1–4), у кв. А-(5–9) над слабовираженим передматериковим шаром (похованим ґрунтом?), насиченим знахідками мідного віку, ми сподівались виявити оборонний вал. Однак, нажаль, отриманий розріз нашарувань дозволяє говорити тільки про певні дії, спрямовані на переміщення ґрунту на цю ділянку.

Тут у шар гумусованого супіску потужністю до 1 м на ділянці кв. А-(5–6), і до 0,6 м на ділянці кв. А-(7–9) на ділянці кв. А-(7–8) був впусканий об'єкт № 1.

Об'єкт № 1 (Табл. 11).

Об'єкт було виявлено у ході зачистки дна траншеї на глибині –1 м від репера. Пляма від заповнення цього заглиблення на фоні навколишнього ґрунту за кольором вирізнялась не чітко, але добре фіксувалась за меншою щільністю ґрунту.

Досліджена у межах траншеї частина об'єкту (Фото 11) мала розміри 1,6 х 0,85 м. Дно об'єкта нерівне, поступово понижувалось у південно-західному напрямку, сягаючи 0,25 м від рівня виявлення.

У заповненні об'єкту № 1 виявлено кераміку русько-литовського періоду, серед якої виділялось три фрагменти верхніх частин горщиків з вінчиками, датованих XIII–XIV ст. (Табл. 12, 1–3).

Слід відзначити, що стратиграфічна виділеність цього об'єкту не викликає сумнівів, однак, не зовсім ясною залишилась технологія формування його заповнення: це засипка викопаного котловану, чи чергова досипка гумусованого ґрунту? Нажаль, однозначне вирішення цього питання неможливе без розкопок суміжної площі.

Описаний вище гумусований супісок та об'єкт № 1 у ньому, на ділянці кв. А-(6–8) перекривав шар перевідкладеного гумусованого супіску потужністю до 0,6 м і досить бідний на знахідки.

Із зовнішньої сторони майданчика Замку до описаних вище шарів та прошарків на ділянці кв. А-(9–10) прилягав добре стратиграфічно виражений шар сірого ґрунту потужністю 0,6 м, що понижувався у напрямку до рову. У ньому виявлено великий фрагмент стінки енеолітичного горщика з вушком (Табл. 14, 1), фрагмент вінчика давньоруського горщика X – XI ст. (Табл. 14, 2), та фрагмент вінчика XII–XIII ст. (Табл. 5, 5). Тобто, шар сірого ґрунту був відсипаний на цьому місці не раніше XIII ст.

Верхню частину нашарувань на дослідженій ділянці становив дерновий шар, який містив різночасові дрібні знахідки.

Деякі інформативні артефакти не вдалось чітко пов'язати із певними об'єктами, шарами та прошарками, дослідженими у траншеї № 2. Це, наприклад, великий фрагмент верхньої частини посудини литовської доби, знайдений у кв. А-5 на гл. 1, 2 м (Табл. 8,1) та фрагмент вінчика того ж часу з кв. А-5 гл. 0,4 м (Табл. 15, 1).

Після графічної фіксації профілю більш інформативної південної стінки траншеї № 2 та фотофіксації її загального вигляду траншея була засипана ґрунтом (Фото 13).

Підзамче

Дослідження були продовжені на Підзамчі, де вже впродовж багатьох років у обриві руйнується моноліт цегляної кладки. Очевидно, саме тут Леон Пучковський зафіксував топонім «Ведінщина», що вказує на існування там церкви у минулому (2005, с. 15). Один із авторів даного звіту цегляну кладку вперше зафіксував у 2012 році (Фото 14).

Майданчик Підзамча обіймає середню частину сучасного мису, утвореного меандром Західного Бугу. На сході він прилягає до Замку, а на заході (з боку стрілки мису) укріплений потужним валом та ровом. Розміри майданчика 130 x 100 м.

Моноліт цегляної кладки

Ділянка цегляної кладки, що руйнується берегом річки знаходиться у південно-східній частині Підзамча. Спеціально відзначимо, що це найвища частина всього цього майданчика, причому, її морфологічні ознаки вказують на штучне походження цього підвищення, яке могло утворитись внаслідок руйнування або розбирання монументальної споруди.

Якраз над ділянкою цегляної кладки знаходився грабіжницький шурф розміром 4 x 1,5 м прокопаний вздовж берега до глибини 0,4 м. У цьому шурфі знайдено багато дрібних фрагментів цегли та вапнякової опоки. Шурф не досяг коронки кладки, але сприяв її руйнації внаслідок водної ерозії та промерзання ґрунту.

Дослідження кладки проводилось шляхом її розкриття на глибину 0,8 м від рівня обриву та послідувочої зачистки (Фото 15–16).

Встановлено, що коронка кладки знаходилась на глибині 0,8 м від рівня сучасної денної поверхні над нею (Фото 17 - 18).

Ширина масиву кладки становила 1,15 м (Фото 16), висота залежала від кількості збережених рядів цегли на окремих ділянках.

Орієнтація масиву по лінії південь – північ.

Встановлено, що масив кладки був впущений у гумусований культурний шар, причому прошарок будівельного сміття (глина з включеннями опоки) на глибині – 1,3 м від рівня сучасної денної поверхні, очевидно, був горизонтом, з якого копали траншею для масиву кладки (фундаменту) (Фото 17).

Встановлено, що фундамент на дослідженій ділянці не досяг рівня материка, а лежав на гумусованому культурному шарі.

Після розчистки та фотофіксації моноліт кладки на дослідженій ділянці був частково розібраний. При цьому встановлено кілька його внутрішніх особливостей:

1. Збереглось 8 рядів кладки однак окремі виступи коронки вказували на існування, як мінімум, 10 рядів. (з верхнього шару зберіглась одна цеглина (Фото 19), яка при обмірюванні була зарахована до першого ряду кладки (Табл. 16).
2. У кладці не було цілих цеглин, а виключно фрагменти, за розмірами близькі до половини її величини.
3. Кладка включала великі шматки опоки, причому, не тільки всередині масиву, але і на його зовнішній поверхні.
4. Значна частина цегли містить сліди міцного вапнякового розчину, що вказує на її повторне використання.
5. Кладка виконана на глиняному розчині.

З метою збереження інформації про систему кладки при її розбиранні була проведена фотофіксація кожного ряду масиву кладки (Фото 19–26).

Крупніші фрагменти цегли були пронумеровані та обміряні (всього 57 одиниць) (Табл. 16). Зважаючи на параметри фрагментів цеглин (Табл. 17), характер їх тіста та випалу, а також наявність поздовжніх канелюрів на поверхні така цегла може бути датована XIV–XV ст.

На схід від дослідженого моноліту кладки на відстані 5,2 м у обриві річки видно іншу ділянку кладки з подібної цегли (Фото 27). Не виключено, що це залишки одного архітектурного об'єкту.

Нове відкриття цього сезону було зроблене під північним схилом Підзамчя. Тут був зафіксований добре морфологічно виражений валоподібний насип (Фото 28–29), висота якого збільшувалась у напрямку до стрілки мису (Табл. 3). Надзвичайно важливою обставиною є те, що відповідне йому ровоподібне заглиблення знаходиться з внутрішнього боку! Якщо це штучно викопаний рів за валом, що потребує підтвердження, то він паралельно з формуванням насипу валу збільшував крутизну природного схилу стрілки мису. У випадку підтвердження штучного походження, оборонного призначення та відповідного датування це буде оборонна лінія № 4.

Однак, не виключено, що тут ми маємо справу з якимось інженерним облаштуванням поселенського комплексу середньовічного Літовежа, зокрема, він може бути залишками дорожнього насипу.

Важливим є те, що цей валоподібний насип на рівні заплави продовжувався і за межами Підзамчя, охоплюючи значну частину стрілки мису на протязі 130 м. При цьому виражаємо вдячність магістранту Дмитру Лошику, який вже у ході написання звіту звернув увагу авторів на невеликий круглий об'єкт, позначений на карті Літовежа XIX ст., який розміщувався приблизно на краю цього насипу.

Майданчику № 3, що лежить на самому кінці стрілки мису перед валом і ровом «Підзамчя» присвоєна назва «Передзамчя», що впливає з його місця у системі оборони укріпленого комплексу.

Опис знахідок

Масові знахідки.

Основною категорією масових знахідок у траншеї № 2 була побутова кераміка. В цілому, серед знахідок можна виділити кілька груп.

Перша група представлена знахідками фрагментів стінок та вінчиків енеолітичної кераміки. Технологічно такий посуд однотипний, ліпний, із

домішкою у тісті подрібненого шамоту та піску. Його зовнішня поверхня заглажена, лисковата, світлоричневого або сірого кольорів, випалена нерівномірно. Уяву про таку кераміку дають індивідуальні знахідки (Табл. 7, 1, 2)

Друга група представлена нечисленними знахідками дрібних фрагментів стінок горщиків ранньозалізного часу. Очевидно, саме цю групу репрезентує фрагмент вінчика із насічками по краю, віднесений до індивідуальних знахідок (Табл. 6, 2).

Третя група представлена знахідками фрагментів стінок та вінчиків давньоруського посуду. Поділяється на три підгрупи.

3.1. Першу підгрупу складають уламки якісної гончарної кераміки сірого кольору. Вінчики такого посуду потовщені із-зовні, і у нижній частині цього потовщення мають гострий край (Табл. 5, 3; 14, 2). Датуються X – першою половиною XI століття.

3.2. Друга підгрупа виділена з фрагментів якісної гончарної кераміки цеглястого або червонуватого кольору. Вінчики такої кераміки мають складне профілювання із зовнішнього боку (Табл. 5, 5). Датуються XII – першою половиною XIII ст.

3.3. Третя підгрупа суттєво гірша від двох попередніх за якістю тіста (багато домішок, у тому числі і слюди), гіршим виконанням та поверненням до пізньословянських форм вінчиків (Табл. 12, 1–3).

Судячи по приблизному співвідношенню кількості знайдених фрагментів найменш численною серед давньоруської була підгрупа кераміки, яка датується XII – першою половиною XIII ст.

Четверта група кераміки характеризується високою якістю тіста та випалу, сірим кольором поверхні, наявністю на вінчику закраїни для покриття. Серед знайдених фрагментів вінчиків не трапилось жодного з додатковим оформленням заціпами. Датується XIV–XV(XVI) ст. (Табл. 5, 2; 15, 1).

Пята група представлена різноманітною керамікою XVII– XVIIIст. Більшість фрагментів вінчиків від горщиків виготовлено із тіста високої якості, мають сірий або чорний колір (Табл. 10, 3).

Серед них виділяється фрагмент вінчика червоного кольору від опуклобокого горщика з слабовиділеною шийкою (Табл. 8, 1).

Деякі фрагменти з внутрішнього боку вкриті поливою зеленого або жовтого кольору.

У ході досліджень також траплялись фрагменти кахель (Табл. 10, 1), у тому числі і з поливою.

При розбиранні моноліту цегляної кладки основною категорією знахідок були уламки цегли. На основі промірів встановлено її приблизні параметри. Ширина цегли тяжіла до 12–13 см., товщина до 7,5–8 см. (Табл. 17). Зважаючи на параметри фрагментів цеглин, характер їх тіста та випалу, а також наявність поздовжніх канелюрів на поверхні така цегла може бути датована приблизно XIV–XV ст.

Індивідуальні знахідки

1. Астрагал, знайдений у кв. А-6 на гл. 0,4 м (№ п. оп. 4).
2. Великий фрагмент стінки енеолітичного горщика приглушеного світлокоричневого кольору, з вушком шириною 3,5 см. під шийкою, знайдений у кв. А-9 на глибині 1 м (Табл. 14, 1), (№ п. оп. 17) .
3. Великий фрагмент стінки енеолітичної посудини яскравого червуватого кольору, з вушком шириною 2, 5 см. на тулубі, знайдений у кв. А-2 на глибині 1,2 м (Табл. 7, 1), (№ п. оп. 21).
4. Великий фрагмент верхньої частини посудини (вази із широким лійчастим горлом) енеолітичного часу, з вінчиком, знайдений у кв. А-8 на глибині 1,2 м (Табл. 8, 2), (№ п. оп. 22).
5. Великий фрагмент верхньої частини посудини енеолітичного часу, з вінчиком, знайдений у кв. А-8 на глибині 1,2 м (Табл. 7, 2), (№ п. оп. 24).
6. Великий фрагмент верхньої частини енеолітичної посудини, з вінчиком, знайдений у кв. А-2 на глибині 1,4 м (Табл. 6, 1), (№ п. оп. 26).

7. Великий фрагмент верхньої частини посудини ранньозалізного часу, з вінчиком, прикрашеним косими лініями, знайдений у кв. А-3 на глибині 1,4 м (Табл. 6, 2), (№ п. оп. 27).

8. Частина мініатюрної посудини (тигля?) енеолітичного періоду з повним профілем, висотою 4,5 см. і гаданим діаметром вінчика 5 см., знайдений у кв. А-3 на глибині 1,4 м (Табл. 6, 3), (№ п. оп. 28).

9. Обламаний крем'яний скребок енеолітичного часу довжиною 7,7 см., знайдений у кв. А-7 на глибині 1,6 м (Табл. 5, 4), (№ п. оп. 45).

Наукова інтерпретація отриманих матеріалів

Таким чином, проведені дослідження дозволили встановити ряд нових обставин археології та давньої історії Литовежа.

В цілому, можна відзначити відносну бідність на знахідки шарів, що були досліджені траншеєю № 2. Особливо, зважаючи на центральне положення цього укріпленого майданчика. Тут знайдена кераміка епохи енеоліту, ранньозалізного віку, давньоруського часу, литовсько-польської доби.

Масові знахідки дозволяють говорити про безперервне заселення дослідженої ділянки з X ст.

На дослідженій траншеєю ділянці Замку не зафіксовано значних земляних укріплень. Вірогідно, він був схожий на замки (швидше, укріплені двори) Чорторійських у родовому маєтку та Жукові з невеликими штучними дерев'яно-земляними укріпленнями. Натомість, стверджено наявність тут багатого на знахідки шару культури лійчастого посуду.

Досліджений моноліт цегляної кладки виконаний з повторно використаного матеріалу XIV–XV ст. і за наявними ознаками може бути фрагментом фундаменту монументальної споруди, очевидно, церкви. Зафіксований Л. Пучковським топонім «Ведінщина», можливо, відноситься саме до неї.

Несподіванкою стало відкриття раніше невідомої протяжної позитивної форми рельєфу із заглибленням з боку схилу мису, що розміщувались на рівні

заплави. У разі підтвердження оборонного призначення цього об'єкту та відповідного його датування отримаємо кардинально нову картину укріплень давнього Литовежа.

Висновки щодо використання пам'ятки

Городище Литовеж потребує подальших досліджень. Особливо перспективними об'єктами для цього є продовження вивчення моноліту цегляної кладки з метою вивчення плану споруди, її датування, та встановлення призначення. Цікаві результати може дати також дослідження нововиявленого валоподібного насипу.

Вже нині деякі частини городища гіпотетично можуть бути пов'язані з родиною князів Чорторійських, що наповнить екскурсію по археологічних об'єктах Литовежа конкретним історичним змістом.

А. В. Петраускас

С. Д. Панишко

Література

1. Петраускас, А. В., Панишко, С. Д., Лошик, Д. С., Чорний, І. О., Кукса, А. О. Дослідження укріплень городища Литовеж на Волині // Археологія і давня історія України. Випуск 2 (35). – Київ, 2020. – С. 182 – 193.
2. Пучковський Л. Нарис історії села Літовіж. –Нововолинськ «Мінотавр», 2005. – 208с.

3. Цинкаловський О. Матеріали до археології Володимирського повіту / О. Цинкаловський. Записки товариства імені Шевченка. – Т.154. – Львів, 1937. – С. 183–240.
4. Чайка Р. Работы у с. Литовеж на Буге // Археологические открытия 1979 г. М.,1980. –С. 349–350.

Щ О Д Е Н Н И К

Литовезької археологічної експедиції

Термін польових робіт: 7–13 жовтня 2020 року

7 жовтня, середа

Відповідно до договору із Литовезькою ОТГ рятівною археологічною експедицією Інституту археології НАН України під керівництвом Петраускаса А. В. плануємо провести археологічні дослідження на городищі у с. Литовеж Іваничівського району, Волинської області.

У складі експедиції працюють А.В. Петраускас (керівник) – науковий співробітник Інституту археології НАН України, С.Д. Панишко – доцент кафедри археології, давньої та середньовічної історії України Волинського національного університету імені Лесі Українки, наукові співробітники: студенти університету Іван Чорний та Артем Кукса.

Цьогорічні роботи продовжать минулорічне вивчення оборонних укріплень пізньосередньовічного міста Литовежа. Плануємо дослідження мисової частини міського комплексу довжиною близько 500 м і шириною до 100 м, утвореному меандровим вигином річки. Нині вся ця місцевість називається «Замок», але наявність тут кількох укріплених майданчиків потребує означити кожен із них окремим терміном.

Проведено візуальне обстеження об'єкту майбутніх досліджень.

У минулому сезоні було запропоновано позначати наявні тут оборонні споруди та їх комплекси умовними оборонними лініями. Так, оборонною лінією № 1 було названо крайній з напільної сторони рів, оборонною лінією № 2 – наступний рів у середній частині мису, за 70–80 м від попереднього. Між ними знаходиться добре морфологічно виражений майданчик № 1, якому для зручності оперування інформацією цього року присвоєно назву «Замок». Уявляється, що саме такою і є його функціональна інтерпретація, принаймі, поки що відсутні вагомі мотиви, які б заперечували таке припущення.

Минулорічне візуальне обстеження дозволило висунути у якості припущення думку, що оборонні лінії № 1 та № 2 впирались у берег Західного Бугу, тобто були частково зруйновані річкою. Однак, детальне обстеження північного схилу мису нині вказує на іншу геоморфологічну ситуацію. Тут під схилом зберіглась неширока смуга річкової заплави. Тобто, північна частина замку не була зруйнована річкою, а його північний схил є природнім (можливо, ескарпованим) укріпленням давнього замку.

Оборонна лінія укріплень № 3, за своїми морфологічними ознаками принципово відрізняється від двох перших. Вона складається з глибокого рову та високого валу, знаходиться на відстані близько 130 м від попередньої у

напрямку до стрілки мису. Оборонна лінія № 3 (вал з ровом) має легкий вигин з орієнтацією дуги на захід, що у комплексі з розміщенням рову однозначно вказує на те, що супротивника тут чекали з боку стрілки мису, а не з його напільної сторони. Оскільки у системі оборони цей майданчик № 2 передував «Замку», йому присвоєно назву «Підзамче».

Майданчику № 3, що лежить на самому кінці стрілки мису перед валом і ровом «Підзамчя» присвоєна назва «Передзамчя», що впливає з його місця у системі оборони укріпленого комплексу.

Основним завданням експедиції стане дослідження культурних нашарувань на території Замку та цегляної кладки, що оголився у обриві берегу річки на Підзамчі.

8 жовтня, четвер

Робочий день розпочали з вибору місця на території Замку для розмітки траншеї. Протяжність його майданчика із сходу на захід становить 70–80 м. Оскільки його південно-західна частина зруйнована річкою, первинну ширину встановити важко, але, можна припустити, що вона становила 60–70 м. Чітких слідів валу по краю цього майданчика не видно, хоча, поверхня тут дещо піднімається.

Геоманітна розвідка 2015 року виявила тут кілька аномалій, які розміщувались у південно-східній частині Замку. Одна із них, зважаючи на її круглу форму могла бути залишками вежі, а інша – мурованої цегляної стіни. Однак, виділених коштів для початку досліджень архітектурного об'єкту явно недостатньо, особливо, зважаючи на необхідність його подальшої консервації.

Вибір місця для розрізу культурних нашарувань Замку визначився прагненням дослідити не тільки сам культурний шар, а і залишки укріплень, які повинні бали знаходитись на краю його майданчика. Для траншеї було обране місце на північно-західному краю майданчика, над глибоким ровом, що відділяв Замок від Підзамча.

Розмічена траншея, довжиною 10 м, була орієнтована майже точно по лінії схід – захід. Оскільки дослідження городища має перспективу, нумерація траншеї продовжувала минулорічну, їй присвоєно № 2.

За репер для позначення глибини обрано найвищу точку у межах траншеї на межі кв. А-(6–7). Траншея поділена на квадрати розміром 1 x 1 м мірними кілками. Квадрати мають цифрову нумерацію від 1 по 10, яка розпочинається зі східного краю траншеї. Враховуючи потенційну можливість розширення траншеї, розміченій лінії квадратів присвоєно і буквену нумерацію А.

Розпочали виїмку культурного шару вручну, знімаючи шари потужністю 0,2 м. Верхню частину нашарувань на дослідженій ділянці становив дерновий шар, який містив різночасові дрібні знахідки. Металеві знахідки повністю відсутні, що і не дивно, адже тут активно діють чорнокопи із металодетекторами.

На глибині –0,4 м від репера зроблена перша горизонтальна зачистка дна траншеї, яка, виявила певну відмінність ґрунту на різних ділянках траншеї. У кв. А-(1 – 3) на дні траншеї проявилась світліша пляма, що окрім гумусованого ґрунту містила значний домішок глини та поодиноких вугликів.

Починаючи з цієї глибини характер досліджених нашарувань на ділянках кв. А-(1–4), та кв. А-(5–10) суттєво відрізнявся.

Це було добре видно по зачистці, проведеній на глибині –0,6 м. Тут у кв. А-(1-4) на дні траншеї простежувався шар гумусу з глиною та поодинокими вкрапленнями вугілля, натомість на ділянці А-(5–8) – шар темного гумусованого супіску.

Саме на ділянці на ділянці А-(5–9) очікуємо якихось стратиграфічних проявів насипу валу, однак, надійних підтверджень наявності такого об'єкту тут поки що немає.

Прокопали шар –0,6–0,8 м, провели зачистку дна траншеї. У кв. А-1 на глибині –0,8 м виявлено великий фрагмент верхньої частини горщика з вінчиком, який можна датувати XIII – XIV ст. Характер нашарувань у її східній та центральній частинах не змінився.

9 жовтня, п'ятниця

Проводили до виїмку шару –0, 8–1 м. Довжина траншеї зросла за рахунок кв. А-11, який додався вниз по схилу рову. Характер ґрунту у західній та центральній частинах траншеї не змінився.

На ділянці кв. А-(1–4) добре простежується шар ґрунту, який складається з гумусу, глини та вугілля.

З глибини –0,8 м на ділянці кв. А-9 почав фіксуватись шар сірого ґрунту. У ньому у кв. 9 на глибині 1 м виявлено важливі знахідки: великий фрагмент стінки енеолітичного горщика з наліпною ручкою, та фрагмент вінчика давньоруського горщика.

На ділянці кв. А-(7–8) у перевідкладений гумусований супісок був опущений об'єкт № 1. Об'єкт було виявлено у ході зачистки дна траншеї на глибині –1 м від репера. Пляма від заповнення цього заглиблення на фоні навколишнього ґрунту за кольором вирізнялась не чітко, але добре фіксувалась за меншою щільністю ґрунту.

Досліджена у межах траншеї частина об'єкту мала розміри 1,6 x 0,85м. Дно об'єкта нерівне, поступово понижувалось у південно-західному напрямку, сягаючи 0,25 м від рівня виявлення.

У заповненні об'єкта № 1 виявлено кераміку русько-литовського періоду, серед якої виділялось три фрагменти верхніх частин горщиків з вінчиками, датованих XIII–XIV ст. Провели графічну і фото фіксацію розчищеного об'єкту.

Слід відзначити, що стратиграфічна виділеність цього об'єкту не викликає сумнівів, однак, не зовсім ясною залишилась технологія формування його заповнення: це засипка викопаного котловану, чи чергова досипка гумусованого ґрунту? Нажаль, однозначне вирішення цього питання неможливе без розкопок суміжної площі.

У західній частині кв. А-3 на фоні відносно однорідного характеру шару з гумусу, глини та вугілля виділяється ділянка зі значною концентрацією дрібних фрагментів цегли. Тут, при зачистці дна траншеї на глибині 1 м від

репера, на межі кв. А-3 та А-4 зафіксовані залишки дерев'яного стовба (шматка колоди?) у вертикальному положенні, діаметром близько 10 см. і висотою до 20 см. Поряд з нею концентрувались фрагменти цегли. При подальшій виїмці ґрунту, на схід від залишків колоди та на 0,2–0,4 м нижче рівня її фіксації також було виявлено скупчення дрібних фрагментів цегли.

Залишаються сумніви, що це стовп, адже спеціальні тривалі пошуки стовпової ямки результатів не дали.

10 жовтня, субота

Проводили виїмку шару 1–1,2 м. У кв. А-(5–9) сподіваємось виявити оборонний вал. Однак, на жаль, стратиграфія цієї ділянки дозволяє говорити тільки про певні дії, спрямовані на переміщення ґрунту на цю ділянку. У кв. А-2 на гл. 1, 2 м знайдено великий уламок стінки енеолітичної посудини з боковою наліпною ручкою. Подібний фрагмент вже трапився раніше, однак ці два фрагменти дають різні профілі, тобто походять з різних горщиків.

Знайдено також два великих фрагменти верхніх частин енеолітичних посудин з вінчиками – обидві у кв. 8 на глибині 1, 2 м.

Копаємо на глибині 1,2–1,4 м. На ділянці кв. А-(1–4) продовжується шар ґрунту, який складається з гумусу, глини та вугілля. У цьому шарі концентрація крупних фрагментів енеолітичної кераміки є значною. Серед таких знахідок слід відзначити фрагмент верхньої частин горщика з вінчиками (кв. А-2, гл. 1,4 м), частина мініатюрної посудини (тигля?) з повни профілем (кв. А-3, гл. 1,4 м).

Тут же, у кв. А-3 на глибині 1,4 м знайдено уламок верхньої частини горщика з вінчиком, прикрашеним насічками. Фрагмент має темний колір, за тістом дещо відмінний від енеолітичної кераміки. Вірогідно це фрагмент кераміки ранньозалізного часу.

Зважаючи, що тут же траплялись і дрібні фрагменти енеолітичної кераміки, можна припустити, що формування цього шару з гумусу, глини та вугілля пов'язане з руйнуванням якогось енеолітичного об'єкту у XVII–XVIII ст., адже знахідки цього часу тут також зустрічаються. Це пошкоджена

керамічна люлька, знайдена у кв. А-3 на гл. $-1,4$ м, яка може бути датована XVII–XVIII ст. Там же зафіксовані і матеріали давньоруського часу, зокрема, фрагмент вінчика XIII–XIV ст.

Проводили виїмку шару $1,4$ – $1,6$ м, який на ділянці кв. А-(5-9) виглядає як передматерик, у якому трапляються знахідки виключно енеолітичної кераміки.

Особливістю передматерикового шару на ділянці, де слідів пізніших перекопів не виявлено, була його дуже слабка вираженість. За кольором і структурою ґрунту він практично не мав верхньої стратиграфічної межі. Окрім дрібних маловиразних фрагментів стінок горщиків у цьому шарі у кв. А-7 на глибині $1,6$ м знайдено обламаний кремінний скребок.

Глибина траншеї доведена до рівня добре фіксованого материка, $-1,6$ м від репера. Материк являв собою жовтий супісок, як і на ділянці траншеї №1, закладеної минулого сезону.

При зачистці дна траншеї на глибині $-1,6$ м від репера у кв. А-(1–4) виявлена пляма від заповнення об'єкту № 2, який продовжувався у південній стінці траншеї. У передматериковому шарі пляма від його заповнення проявлялась не чітко, що підтверджує перемішаність передматерикового шару. У межах траншеї досліджено північну частину заглибленої споруди, яка продовжувалась у її південній стінці.

Судячи по дослідженій частині об'єкт мав прямокутну форму з орієнтацією стінок практично за сторонами світу. Повністю розкрита північна стінка об'єкту мала довжину $3,2$ м. Західна стінка простежена на протязі $0,6$ м, а східна $0,2$ м. Стінки вертикальні. Дно, яке у північно-західному куті лежить на рівні $-0,2$ м від рівня материка, дещо понижується у східному напрямку, сягаючи $-0,3$ м нижче його рівня. Будь яких слідів опалювального пристрою не зафіксовано.

У заповненні об'єкту виявлено комплекс різночасових знахідок, серед яких виділяються дві групи. Перша – це уламки кераміки мідного віку, і друга, що датується раннім новим часом. Для датування об'єкту важливими є

знахідки уламку кахлі XVII–XVIII ст. та два фрагменти вінчиків: один XIII–XIV ст., інший XVI–XVII ст.

Уламок кахлі дає верхню хронологічну межу функціонування об'єкту №2 XVII–XVIII ст.

При зачистці південної стінки траншеї стало очевидним, що нижня межа шару з гумусу, глини та вугілля, який мав форму лінзи, знаходиться вище рівня виявлення плями від заповнення об'єкту № 2 на 0,1 м і між ними, можливо, був конструктивний і функціональний зв'язок. На це вказує як їх просторове співпадіння, так і хронологічна подібність археологічного матеріалу.

Однак, між заповненням і згаданою лінзою знаходився однорідний гумусований супісок, який по рівню залягання відповідав передматериковому шару у кв. А-(5–9). Цей ґрунт над заповненням котловану об'єкту № 2 окрім дрібних фрагментів кераміки епохи міді містив матеріали давньоруського часу та литовської доби. Очевидно, тут ми мали справу із верхньою частиною котловану об'єкту № 2, який на цьому рівні стратиграфічно не виділявся.

Таким чином, повна стратиграфічна колонка культурних нашарувань на ділянці кв. А-(1–4) дозволяє з великою вірогідністю припустити функціонування якогось заглибленого, з рівня приблизно –0,4 м від репера аж до материка об'єкту, який швидко був засипаний у два прийоми: спочатку перевідкладеним передматериковим шаром, а потім, можливо, вмістом якогось зруйнованого енеолітичного об'єкту. При цьому десь близько при будівництві використовувалась привізена глина (піч?).

11 жовтня, неділя

Дослідження були продовжені на Підзамчі, де вже впродовж багатьох років у обриві руйнується моноліт цегляної кладки.

Майданчик Підзамча обіймає середню частину сучасного мису, утвореного меандром Західного Бугу. На сході він прилягає до Замку, а на заході (з боку стрілки мису) укріплений потужним валом та ровом. Розміри майданчика 130 x 100 м.

Ділянка цегляної кладки, що руйнується берегом річки знаходиться у південно-східній частині Підзамча. Це найвища частина всього майданчика №2, причому, її морфологічні ознаки вказують на штучне походження самого підвищення, яке могло утворитись внаслідок руйнування або розбирання монументальної споруди.

Якраз над ділянкою цегляної кладки знаходиться грабіжницький шурф розміром 4 x 1,5 м прокопаний вздовж берега до глибини 0,4 м. У цьому шурфі знайдено багато дрібних фрагментів цегли та вапнякової опоки, що видно по викиду ґрунту з нього. Шурф не досяг коронки кладки, але сприяв її руйнації внаслідок водної ерозії та промерзання ґрунту.

Дослідження кладки плануємо проводити шляхом її розкриття на певну глибину та послідууючої зачистки поверхні. За репер фіксації глибин обрали рівень сучасної денної поверхні над кладкою.

Приступили до роботи, ґрунт скидаємо у обрив берега Західного Бугу. Вибрали 0,8 м берега від рівня обриву на північ. Цього достатньо для встановлення характерних ознак моноліту цегляної кладки. Зачистили поверхню кладки.

Коронка кладки знаходилась на глибині 0,8 м від рівня сучасної денної поверхні над нею. Ширина масиву кладки становить 1,15 м, висота залежить від кількості збережених рядів цегли на окремих ділянках.

Орієнтація масиву по лінії південь – північ.

Встановлено, що масив кладки був впущений у гумусований культурний шар, причому, прошарок будівельного сміття (глина з включеннями опоки) на глибині – 1,3 м від рівня сучасної денної поверхні, очевидно, був горизонтом, з якого копали траншею для масиву кладки (фундаменту).

Встановлено, що фундамент на дослідженій ділянці не досяг рівня материка, а лежав на гумусованому культурному шарі.

Провели фіксацію зовнішнього вигляду моноліту цегляної кладки.

12 жовтня, понеділок

Після розчистки та фотофіксації моноліт кладки був частково розібраний. З метою збереження інформації про систему кладки у кожному її ряду була проведена фотофіксація. Крупніші фрагменти цегли були пронумеровані та обміряні.

Встановлено кілька характерних ознак масиву кладки:

1. Збереглося 8 рядів кладки однак окремі виступи коронки вказували на існування, як мінімум, 10 рядів. (з верхнього ряду збереглась одна цеглина, яка при обмірюванні для облікувалась разом із наступним рядом.
2. У кладці не було цілих цеглин, а виключно фрагменти цегли, які за розмірами близькі до половини її величини.
3. Кладка включала великі шматки опоки, причому, не тільки всередині масиву, але і на його зовнішній поверхні.
4. Значна частина цегли містить сліди міцного вапнякового розчину, що вказує на її повторне використання.
5. Кладка виконана на глиняному розчині.

Зважаючи на параметри фрагментів цеглин, характер їх тіста та випалу, а також наявність поздовжніх канелюрів на поверхні така цегла може бути датована XIV – XV ст.

На схід від дослідженого моноліту кладки на відстані 5,2 м у обриві річки видно іншу ділянку кладки з подібної цегли. Не виключено, що це залишки одного архітектурного об'єкту.

У цей день було зроблене нове відкриття цього сезону. Під північним схилом Підзамчя був зафіксований добре морфологічно виражений валоподібний насип, висота якого збільшувалась у напрямку до стрілки мису. Надзвичайно важливою обставиною є те, що відповідне йому ровоподібне заглиблення знаходиться з внутрішнього боку! Якщо це штучно викопаний рів (що потребує підтвердження), то він паралельно збільшував крутизну схилу. У випадку підтвердження штучного походження, оборонного призначення та відповідного датування це буде оборонна лінія № 4.

Однак, не виключено, що тут ми маємо справу з якимось інженерним облаштуванням поселенського комплексу середньовічного Литовежа, зокрема, він може бути залишками підсипаної дороги.

Важливим є те, що цей валоподібний насип на рівні заплави продовжувався і за межами Підзамчя, охоплюючи значну частину стрілки мису на протязі 130 м.

Детальніше обстеження цього нововиявленого об'єкту не проводилось, передусім, за браком часу. Це був останній день польових робіт, а, отже, необхідно було засипати траншею. Окрім цього, виявлене валоподібне утворення та рів є важкодоступними, оскільки заросли густим чагарником. Вирішено відкласти ці роботи на майбутнє.

Провели засипку траншеї № 2.

13 жовтня, вівторок

Згортання бази експедиції. Від'їзд з Литовежа. Завершення польових робіт.

Щоденник вів

Панишко С.Д.

ПОЛЬОВИЙ ОПИС артефактів, виявлених під час археологічних досліджень 2020 року на городищі у с. Литовеж.

№ п/п	Назва артефакту	Траншея №	Об'єкт	Глибина	Примітки	Датування	Прис. у кол. описі
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Ф-т верхньої частини горщика	II	к.ш., кв. А-5	0,4м	закраїна для кришки Табл. 15, 1	XIV- XV ст.	+
2	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-3	0,6 м	жовта полива зсередини довжиною 6,5 см.	XVII- XVIII ст.	+

3	Металевий предмет	П	к.ш., кв. А-2	0,6 м		?	+
4	Астрагал	П	к.ш., кв. А-6	0,4 м		?	+
5	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. ????	0, м		ХІІ-ХІV ст.	+
6	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-1	0,8 м		ХVІ-ХVІ ст.	+
7	Ф-т верхньої частини горщика	П	к.ш., кв. А-1	0,8 м	Табл. 15, 2	ХІІІ-ХІV ст.	+
8	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-1	0,8 м		ХІІ-ХІІ ст.	+
9	Ф-т денця	П	Об. № 1	ЗАП		ХІІІ-ХІV ст.	+
10	Ф – т верхньої частини горщика	П	Об. № 1	ЗАП	Табл. 12, 1	ХІІІ-ХІV ст.	+
11	Ф – т верхньої частини горщика	П	Об. № 1	ЗАП	Табл. 12, 2	ХІІІ-ХІV ст.	+
12	Ф-т вінчика	П	Об. № 1	ЗАП	Табл. 12, 3	ХІІІ-ХІV ст.	+
13	Ф-т вінчика	П	Об. № 1	ЗАП		Х-ХІ ст.	+
14	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-9	1,0 м		енеоліт	+
15	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-9	1,0 м	Табл. 14, 2	Х-ХІ ст.	+
16	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-9	1,0 м		ХV-ХVІ ст.	+
17	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-9	1,0 м	з вушком Табл. 14, 1	енеоліт	+
18	Ф-т верхньої частини горщика	П	к.ш., кв. А-5	1,2 м	Табл. 8, 1	ХV-ХVІ ст.	+
19	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-5	1,2 м		енеоліт	+
20	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-6	1,2 м		енеоліт	+
21	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-2	1,2 м	з вушком Табл. 7, 1	енеоліт	+
22	Ф-т верхньої частини горщика	П	к.ш., кв. А-8	1,2 м	Табл. 8, 2	енеоліт	+
23	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-8	1,2 м		енеоліт	+
24	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-8	1,2 м	Табл. 7, 2	енеоліт	+
25	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-8	1,2 м		енеоліт	+
26	Ф-т верхньої частини горщика	П	к.ш., кв. А-2	1,4 м	Табл. 6, 1	енеоліт	+

27	Ф-т верхньої частини горщика	П	к.ш., кв. А-3	1,4 м	косі насічки по вінчику Табл. 6, 2	раннє залізо	+
28	Ф-т мініатюрної посудини (тигель?)	П	к.ш., кв. А-3	1,4 м	є повний профіль Табл. 6, 3	енеоліт	+
29	Ф-т люльки	П	к.ш., кв. А-3	1,4 м	жовто – коричнева полива зовнішньої сторони Табл. 5, 1	XVI- XVIII ст.	+
30	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-4	1,4 м	Табл. 5, 2	XIV- XV ст.	+
31	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-4	1,4 м	Табл. 5, 3	X-XIст.	+
32	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-4	1,4 м		енеоліт	+
33	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-5	1,4 м		енеоліт	+
34	Ф-т денця	П	к.ш., кв. А-6	1,4 м		енеоліт	+
35	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-6	1,4 м		енеоліт	+
36	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-6	1,4 м		енеоліт	+
37	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-7	1,4 м		енеоліт	+
38	Ф-т кістки	П	к.ш., кв. А-7	1,4 м	має сліди обробки	енеоліт ?	+
39	Ф-т денця	П	к.ш., кв. А-8	1,4 м		енеоліт	+
40	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-7	1,4 м		енеоліт	+
41	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-9	1,4 м		енеоліт	+
42	Кістка	П	к.ш., кв. А-9	1,4 м	має сліди обробки	енеоліт	+
43	Крем'яний скребок	П	к.ш., кв. А-9	1,4 м		енеоліт	+
44	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-9	1,4 м	орнамент у вигляді насічок	енеоліт ?	+
45	Скребок крем'яний	П	к.ш., кв. А-7	1,6 м	Табл. 5, 4	енеоліт ?	+
46	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-7	1,6 м		енеоліт	+
47	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-8	1,6 м		енеоліт	+
48	Ф-т зернотерки	П	к.ш., кв. А-8	1,6 м		енеоліт ?	+
49	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-9	1,6 м		енеоліт	+
50	Ф-т стінки	П	к.ш., кв. А-11	1,6 м		енеоліт	+
51	Ф-т вінчика	П	к.ш., кв. А-11	1,6 м	Табл. 5, 5	XII- XIIIст.	+

52	Ф-т денця	II	Об. № 2	зап.		XVII- XVIII ст.	+
53	Ф-т кахлі	II	Об. № 2	зап.	Табл. 10, 1	XVII- XVIII ст.	+
54	Ф-т стінки	II	Об. № 2	зап.	хвилястий орнамент	2 пол. XIII ст.	+
55	Ф-т вінчика	II	Об. № 2	зап.	Табл. 10, 2	XIII- XIV ст.	+
56	Ф-т вінчика	II	Об. № 2	зап.	зламаний Табл. 10, 3	XVI- XVII ст.	+
57	Скребок		під. мат.			енеоліт	+
8	Ф-т вінчика		під. мат.			енеоліт	+

Опис склав

Панишко С.Д.

КОЛЕКЦІЙНИЙ ОПИС
артефактів, виявлених під час археологічних досліджень
2020 року на городищі у с. Литовеж.

№ п/п	Назва артефакту	Граншея №	Об'єкт	Глибина	Примітки	Датовання
1	2	3	4	5	6	7
1	Ф-т верхньої частини горщика	II	к.ш., кв. А-5	0,4м	закраїна для кришки Табл. 15, 1	XIV- XV ст.
2	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-3	0,6 м	жовта полива зсередини	XVII- XVIII ст.

					довжиною 6,5 см.	
3	Металевий предмет	II	к.ш., кв. А-2	0,6 м		?
4	Астрагал	II	к.ш., кв. А-6	0,4 м		?
5	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. ????	0, м		XII- XIV ст.
6	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-1	0,8 м		XVI- XVI ст.
7	Ф-т верхньої частини горщика	II	к.ш., кв. А-1	0,8 м	Табл. 15, 2	XIII- XIV ст.
8	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-1	0,8 м		XII-XII ст.
9	Ф-т денця	II	Об. № 1	зап.		XIII- XIV ст.
10	Ф – т верхньої частини горщика	II	Об. № 1	зап.	Табл. 12, 1	XIII- XIV ст.
11	Ф – т верхньої частини горщика	II	Об. № 1	зап.	Табл. 12, 2	XIII- XIV ст.
12	Ф-т вінчика	II	Об. № 1	зап.	Табл. 12, 3	XIII- XIV ст.
13	Ф-т вінчика	II	Об. № 1	зап.		X-XI ст.
14	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-9	1,0 м		енеоліт
15	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-9	1,0 м	Табл. 14, 2	X-XI ст.
16	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-9	1,0 м		XV- XVI ст.
17	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-9	1,0 м	з вушком Табл. 14, 1	енеоліт
18	Ф-т верхньої частини горщика	II	к.ш., кв. А-5	1,2 м	Табл. 8, 1	XV- XVI ст.
19	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-5	1,2 м		енеоліт
20	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-6	1,2 м		енеоліт
21	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-2	1,2 м	з вушком Табл. 7, 1	енеоліт
22	Ф-т верхньої частини горщика	II	к.ш., кв. А-8	1,2 м	Табл. 8, 2	енеоліт
23	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-8	1,2 м		енеоліт
24	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-8	1,2 м	Табл. 7, 2	енеоліт
25	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-8	1,2 м		енеоліт

26	Ф-т верхньої частини горщика	II	к.ш., кв. А-2	1,4 м	Табл. 6, 1	енеоліт
27	Ф-т верхньої частини горщика	II	к.ш., кв. А-3	1,4 м	косі насічки по вінчику Табл. 6, 2	раннє залізо
28	Ф-т мініатюрної посудини (тигель?)	II	к.ш., кв. А-3	1,4 м	є повний профіль Табл. 6, 3	енеоліт
29	Ф-т люльки	II	к.ш., кв. А-3	1,4 м	жовто – коричнева полива зовнішньої сторони Табл. 5, 1	XVI- XVIII ст.
30	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-4	1,4 м	Табл. 5, 2	XIV- XV ст.
31	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-4	1,4 м	Табл. 5, 3	X-XIст.
32	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-4	1,4 м		енеоліт
33	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-5	1,4 м		енеоліт
34	Ф-т денця	II	к.ш., кв. А-6	1,4 м		енеоліт
35	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-6	1,4 м		енеоліт
36	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-6	1,4 м		енеоліт
37	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-7	1,4 м		енеоліт
38	Ф-т кістки	II	к.ш., кв. А-7	1,4 м	має сліди обробки	енеоліт ?
39	Ф-т денця	II	к.ш., кв. А-8	1,4 м		енеоліт
40	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-7	1,4 м		енеоліт
41	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-9	1,4 м		енеоліт
42	Кістка	II	к.ш., кв. А-9	1,4 м	має сліди обробки	енеоліт
43	Крем'яний скребок	II	к.ш., кв. А-9	1,4 м		енеоліт
44	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-9	1,4 м	орнамент у вигляді насічок	енеоліт ?
45	Скребок крем'яний	II	к.ш., кв. А-7	1,6 м	Табл. 5, 4	енеоліт ?
46	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-7	1,6 м		енеоліт
47	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-8	1,6 м		енеоліт
48	Ф-т зернотерки	II	к.ш., кв. А-8	1,6 м		енеоліт ?
49	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-9	1,6 м		енеоліт
50	Ф-т стінки	II	к.ш., кв. А-11	1,6 м		енеоліт

51	Ф-т вінчика	II	к.ш., кв. А-11	1,6 м	Табл. 5, 5	XII- XIII ст.
52	Ф-т денця	II	Об. № 2	зап.		XVII- XVIII ст.
53	Ф-т кахлі	II	Об. № 2	зап.	Табл. 10, 1	XVII- XVIII ст.
54	Ф-т стінки	II	Об. № 2	зап.	хвилястий орнамент	2 пол. XIII ст.
55	Ф-т вінчика	II	Об. № 2	зап.	Табл. 10, 2	XIII- XIV ст.
56	Ф-т вінчика	II	Об. № 2	зап.	зламаний Табл. 10, 3	XVI- XVII ст.
57	Скребок		під. мат.			енеоліт
8	Ф-т вінчика		під. мат.			енеоліт

Опис склав

Панишко С.Д.

ДОДАТКИ

СПИСОК ТАБЛИЦЬ

1. Городище Литовеж. Умовні позначення.
2. Городище Литовеж. План: 1 – майданчик № 1 «Замок»; 2 – оборонна лінія № 1; 3 – оборонна лінія № 2; 4 – оборонна лінія № 3; 5 – зовнішні міські укріплення середньовічного Литовежа; 6 – Пам'ятний Хрест на місці церкви Св. Параскеви П'ятниці; 7 – траншея № 1.
3. Городище Литовеж. Схематичний план розміщення траншеї № 2, місця руйнування дослідженого моноліту цегляної кладки, та валоподібного насипу на мисовій частини городища.
4. Городище Литовеж. Розріз південної стінки Траншеї № 2.
5. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з культурного шару: 1–3, 5 – кераміка; 4–кремій.

6. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з культурного шару: 1–3–кераміка.
7. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з культурного шару: 1–2–кераміка.
8. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з культурного шару: 1–2–кераміка.
9. Городище Литовеж. Траншея № 2. Об'єкт № 2. План та розріз.
10. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з об'єкту № 2: 1–3–кераміка.
11. Городище Литовеж. Траншея № 2. Об'єкт № 1. План та розріз.
12. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з об'єкту № 1: 1–3–кераміка.
13. Городище Литовеж. Траншея № 2. Залишки стовпа на межі кв. А-(3–4), виявлені при зачистці на глибині–1 м від репера.
14. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з культурного шару: 1–2–кераміка.
15. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з культурного шару: 1–2–кераміка.
16. Городище Литовеж. Проміри ширини і товщини цегли, що складала масив кладки, досліджений у обриві майданчика № 2 («Підзамча»).
17. Городище Литовеж. Ширина і товщина цегли, що складала масив кладки, досліджений у обриві майданчика № 2 («Підзамча»).

СПИСОК ФОТО

1. Городище Литовеж. В'їзд на «Замок» зі сходу.
2. Городище Литовеж. Північний край східного рову «Замку». Вигляд з південного заходу.
3. Городище Литовеж. Південний край східного рову «Замку». Вигляд із заходу.
4. Городище Литовеж. Вигляд із «Замку» на Західний Буг з північного сходу.
5. Городище Литовеж. «Замок». Місце закладання Траншеї II. Вигляд із заходу.
6. Городище Литовеж. Траншея № 2. Зняття дернового шару. Вигляд зі сходу.
7. Городище Литовеж. Траншея № 2. Південна стінка траншеї II у кв. А-1-4.
8. Городище Литовеж. Траншея № 2. Зачистка на рівні материка.
9. Городище Литовеж. Траншея № 2. Пляма від заповнення об'єкту № 2.
10. Городище Литовеж. Траншея № 2. Котлован об'єкту № 2.
11. Городище Литовеж. Траншея № 2. Котлован об'єкту № 1.
12. Городище Литовеж. Траншея № 2. Залишки дерев'яного стовпа на межі кв.3-4, виявлені при зачистці на глибині 1,0 від репера.
13. Городище Литовеж. Засипання Траншеї № 2.

14. Городище Литовеж. «Підзамче». Оголення цегляної кладки станом на 2012 рік. Вигляд з півдня.
15. Городище Литовеж. «Підзамче». Розчищений масив цегляної кладки.
16. Городище Литовеж. Розчищений масив цегляної кладки. Розчищений торець. Вигляд з півдня.
17. Городище Литовеж. Західна стінка масиву цегляної кладки.
18. Городище Литовеж. Східна стінка масиву цегляної кладки.
19. Городище Литовеж. Коронка масиву цегляної кладки.
20. Городище Литовеж. Перший (верхній) шар цегли масиву кладки.
21. Городище Литовеж. Другий шар цегли масиву кладки.
22. Городище Литовеж. Третій шар цегли масиву кладки.
23. Городище Литовеж. Четвертий шар цегли масиву кладки.
24. Городище Литовеж. П'ятий шар цегли масиву кладки.
25. Городище Литовеж. Шостий шар цегли масиву кладки.
26. Городище Литовеж. Сьомий шар цегли масиву кладки.
27. Городище Литовеж. «Підзамче». Оголення цегляної кладки у обриві берега за 5,2 м на схід від дослідженого масиву.
28. Городище Литовеж. Западина на рівні заплави під північно-західним кутом майданчика Замку. Вигляд з півдня.
29. Городище Литовеж. Валоподібна форма рельєфу у заплаві під «Підзамчем». Вигляд зі сходу.
30. Городище Литовеж. Валоподібна форма рельєфу у заплаві під «Підзамчем». Вигляд із заходу.

Умовні позначення

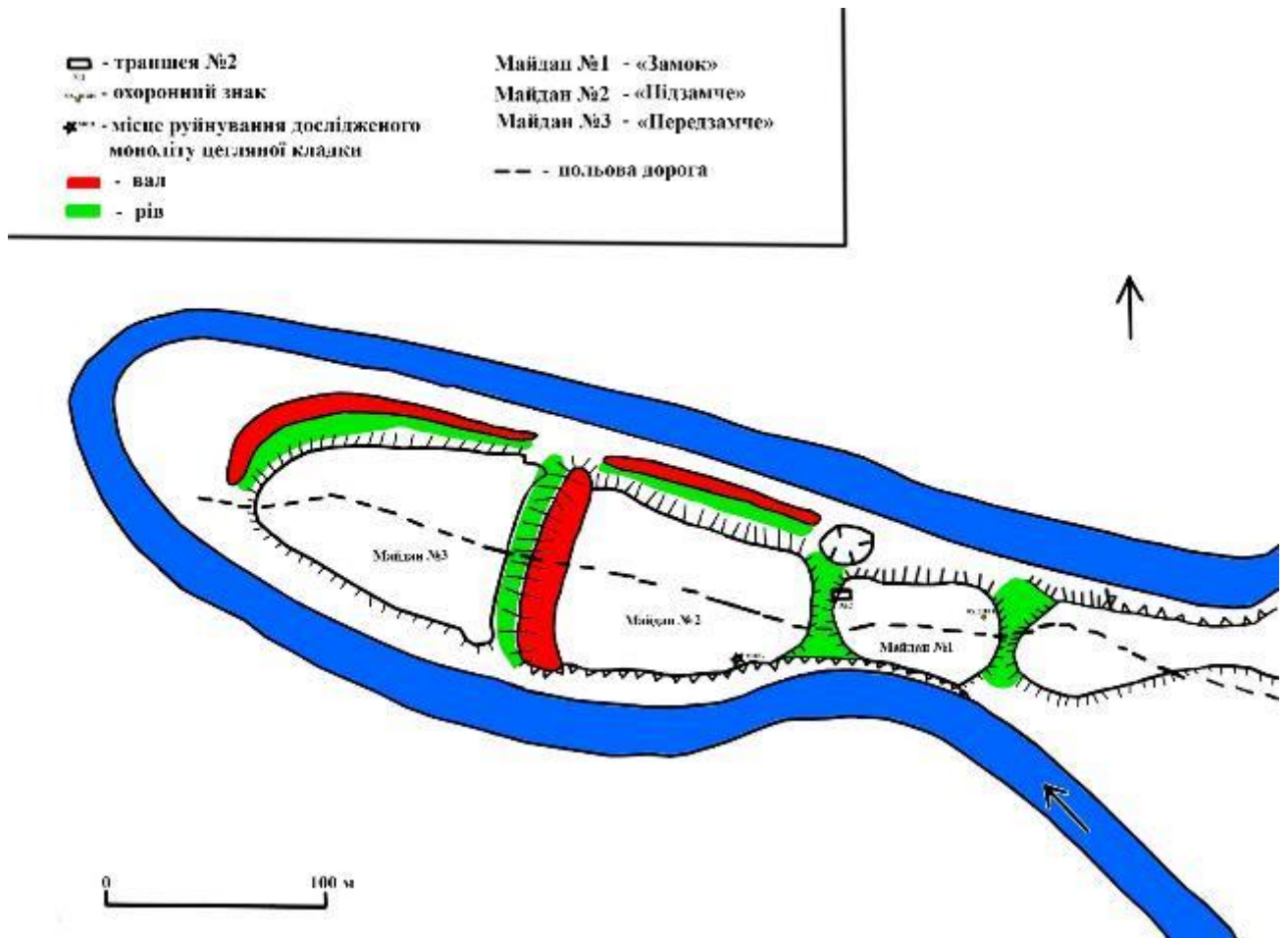
	<i>Дерновий шар</i>
	<i>Сірий ґрунт</i>
	<i>Гумусований супісок</i>
	<i>Лінза (гумус, глина, вугілля)</i>
	<i>Перевідкладений гумусований супісок</i>
	<i>Цегла</i>
	<i>Заповнення об'єктів</i>

Таблиця № 1. Городище Литовеж. Умовні позначення.

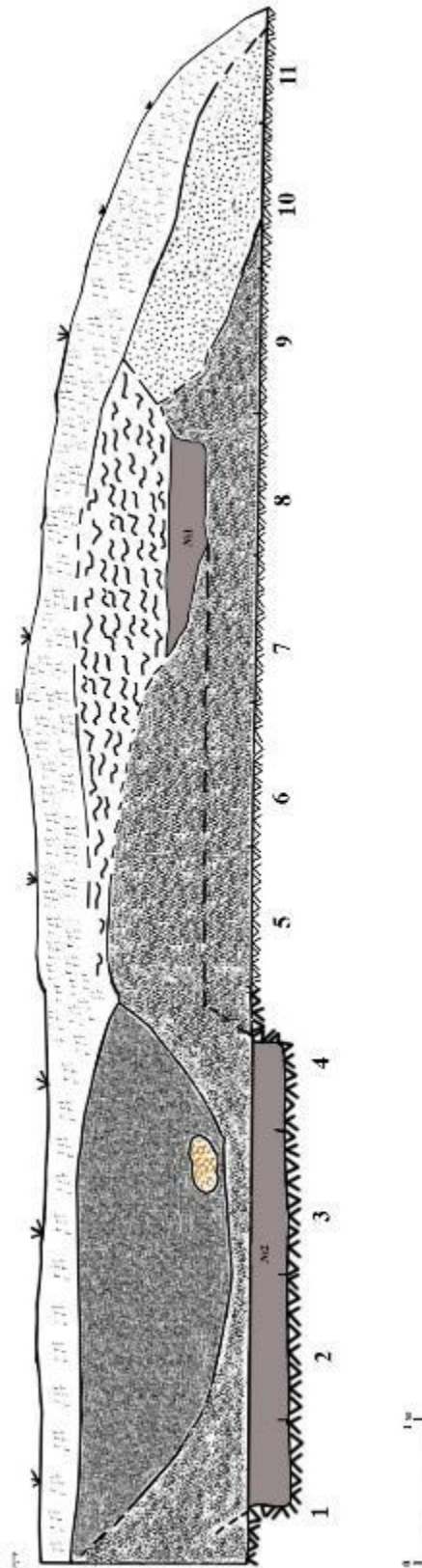
Таблиця № 2. Городище Литовеж.

План: 1 – майданчик № 1 «Замок»; 2 – оборонна лінія № 1; 3 – оборонна лінія № 2; 4 – оборонна лінія № 3; 5 – зовнішні міські укріплення середньовічного Литовежа; 6 – Пам’ятний Хрест на місці церкви Св. Параскеви П’ятниці; 7 – траншея № 1.

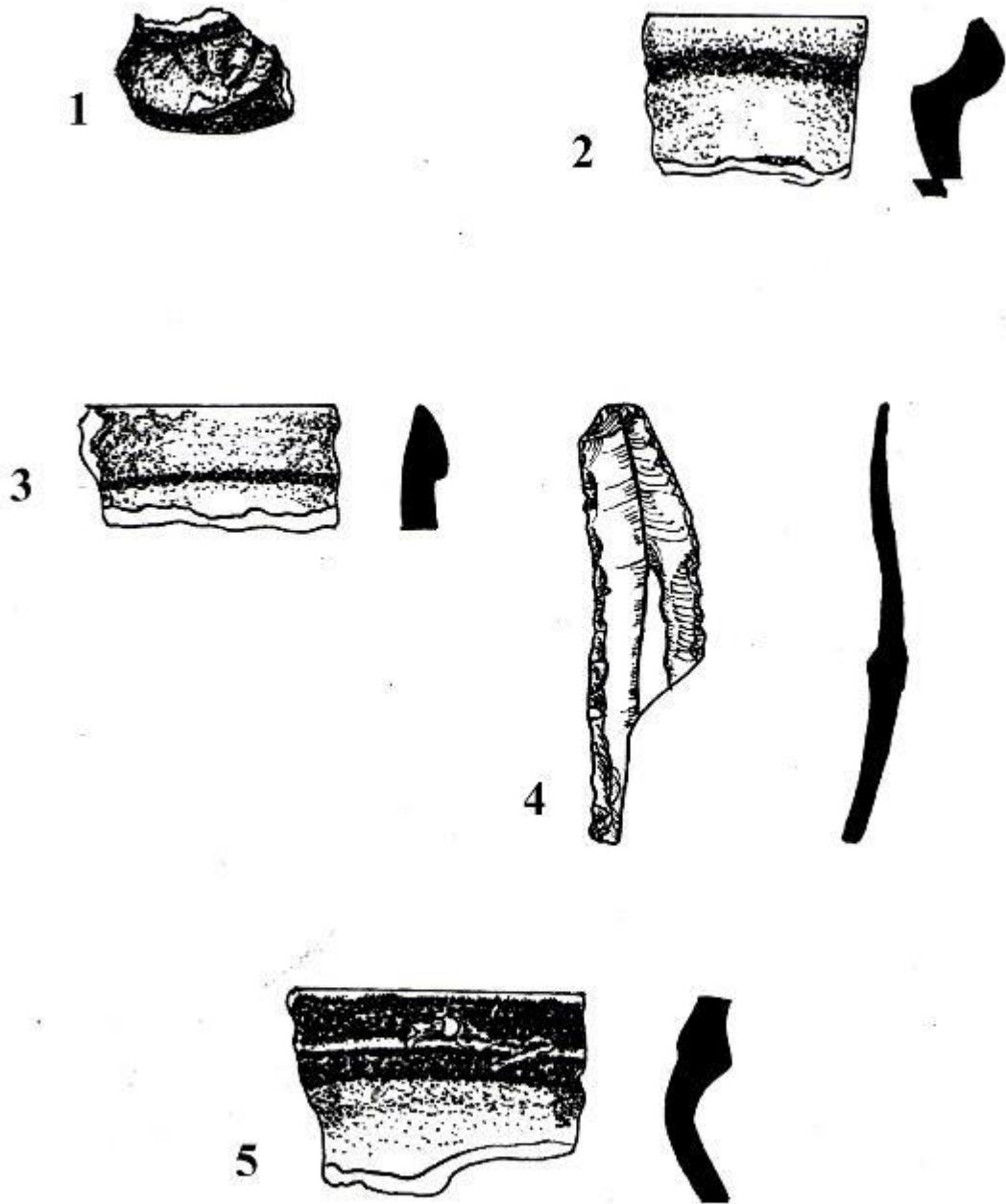

Таблиця № 3. Городище Литовеж.

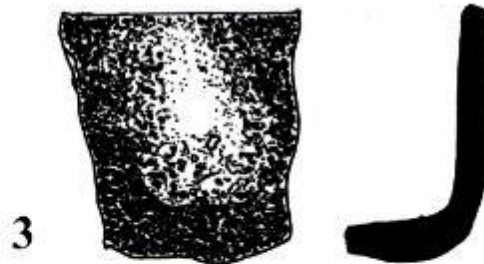
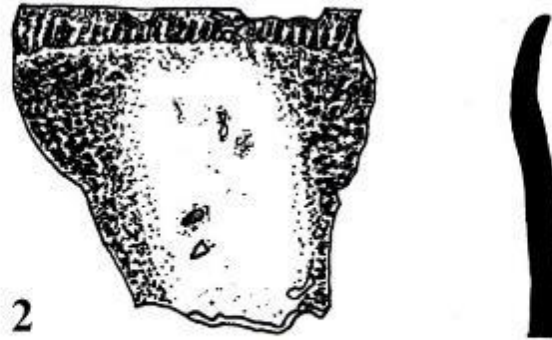
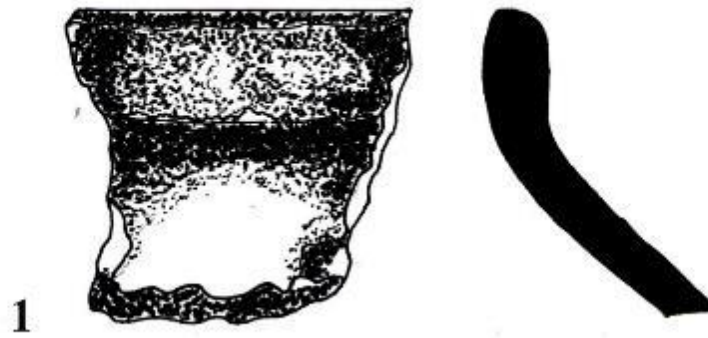
Схематичний план розміщення траншеї № 2, місця руйнування дослідженого моноліту цегляної кладки, та валоподібного насипу на мисовій частині городища.

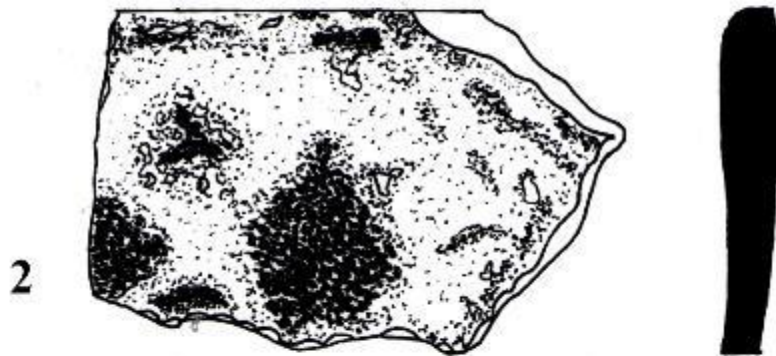
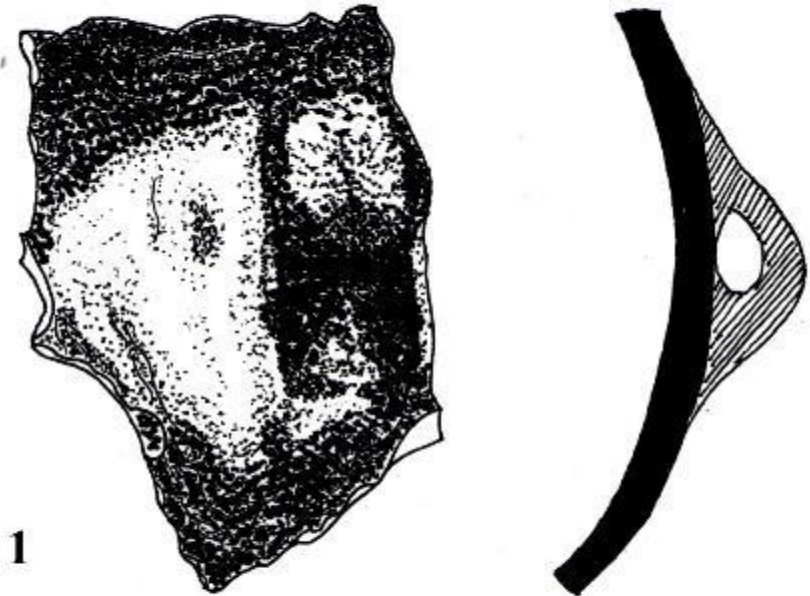
Таблиця № 4. Городище Литовеж.
Розріз південної стінки Траншеї № 2.

Таблиця № 5. Городище Литовеж. Траншея № 2. Знахідки з культурного шару: 1-3, 5 – кераміка; 4–кремінь.

Таблиця № 6. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Знахідки з культурного шару: 1–3– кераміка.

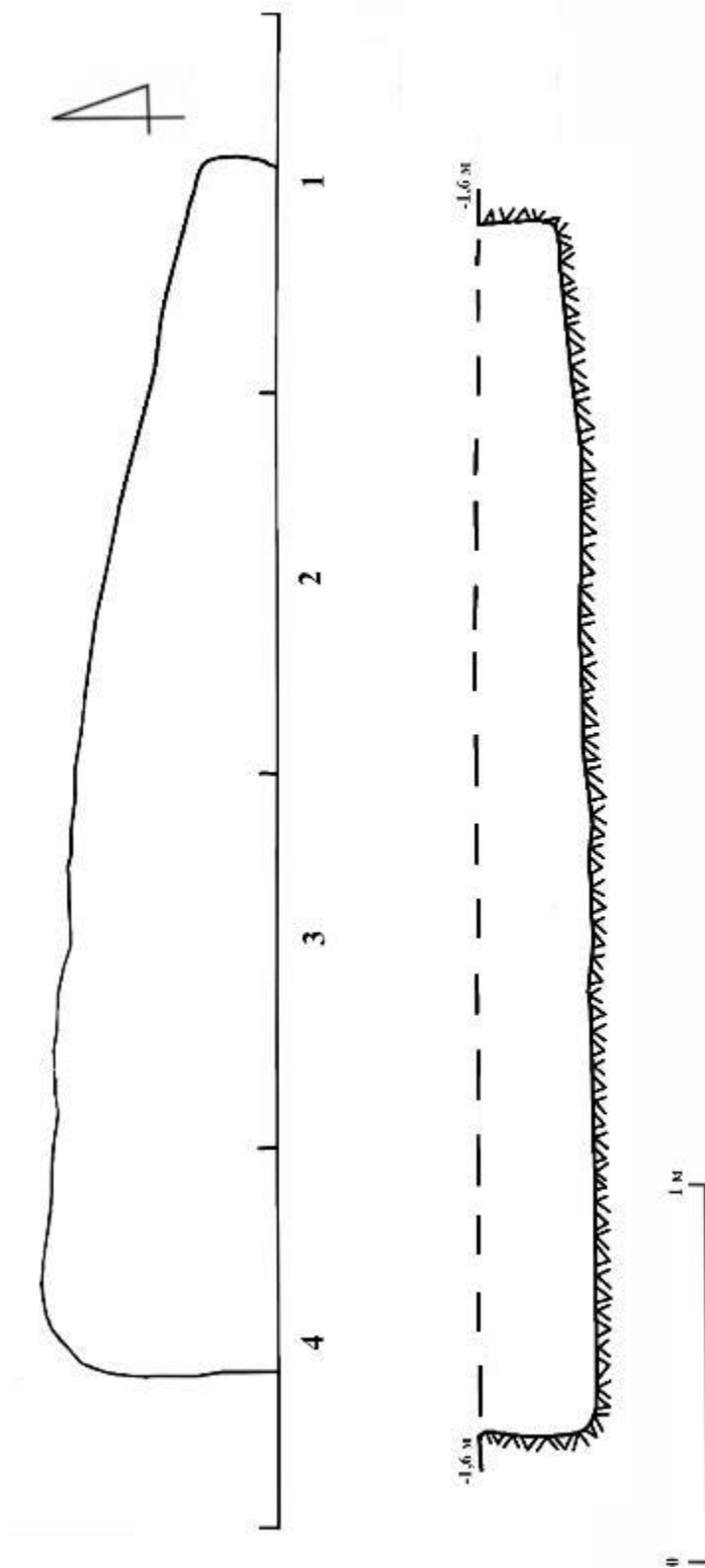

Таблиця № 7. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Знахідки з культурного шару: 1–2– кераміка.

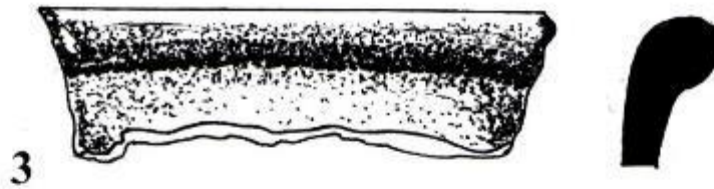
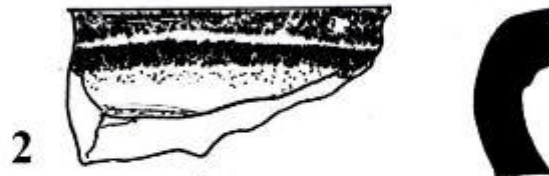
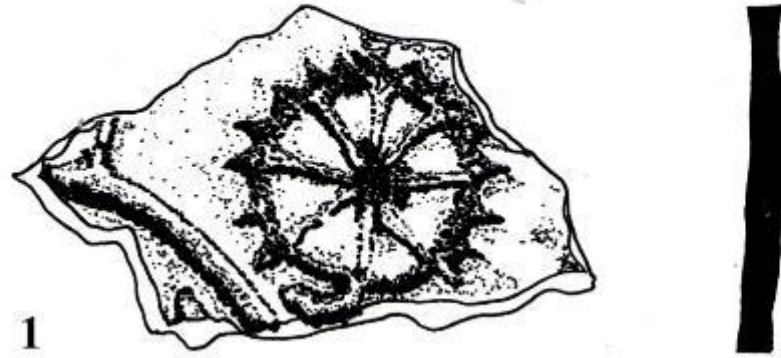

L

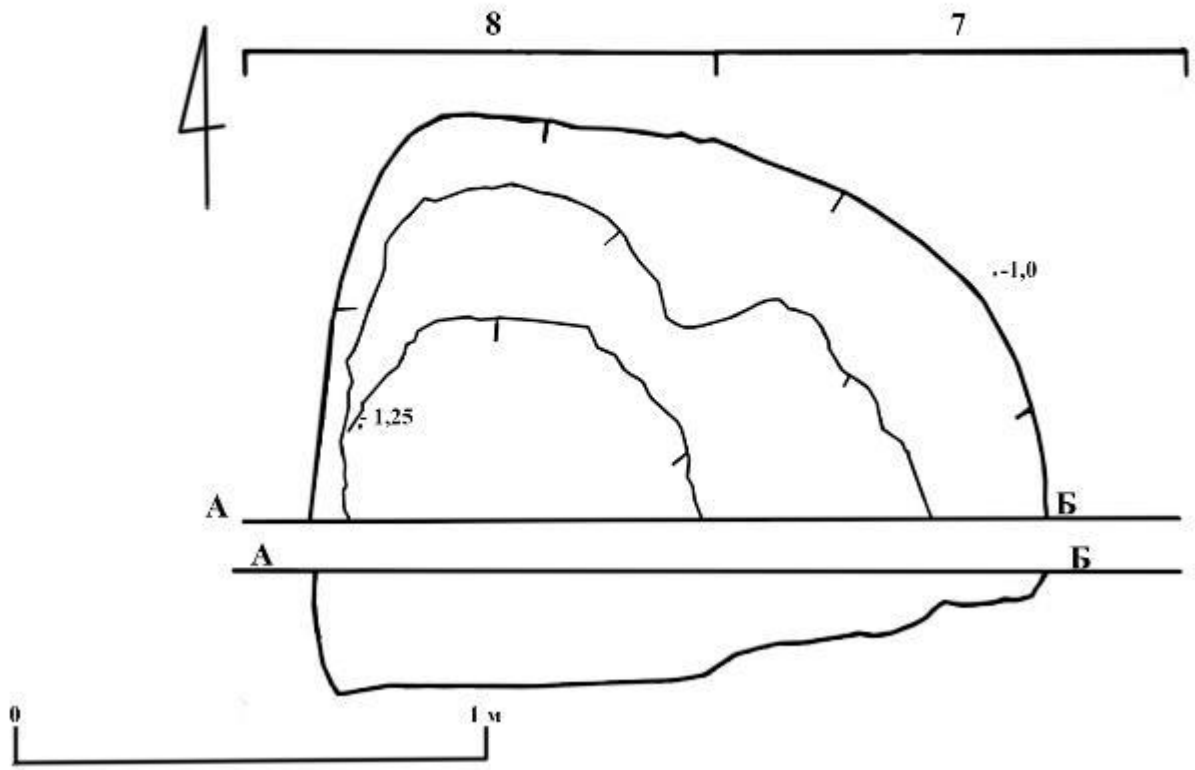
Таблиця № 8. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Знахідки з культурного шару: 1–2– кераміка.

Таблиця № 9. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Об'єкт № 2. План та розріз.

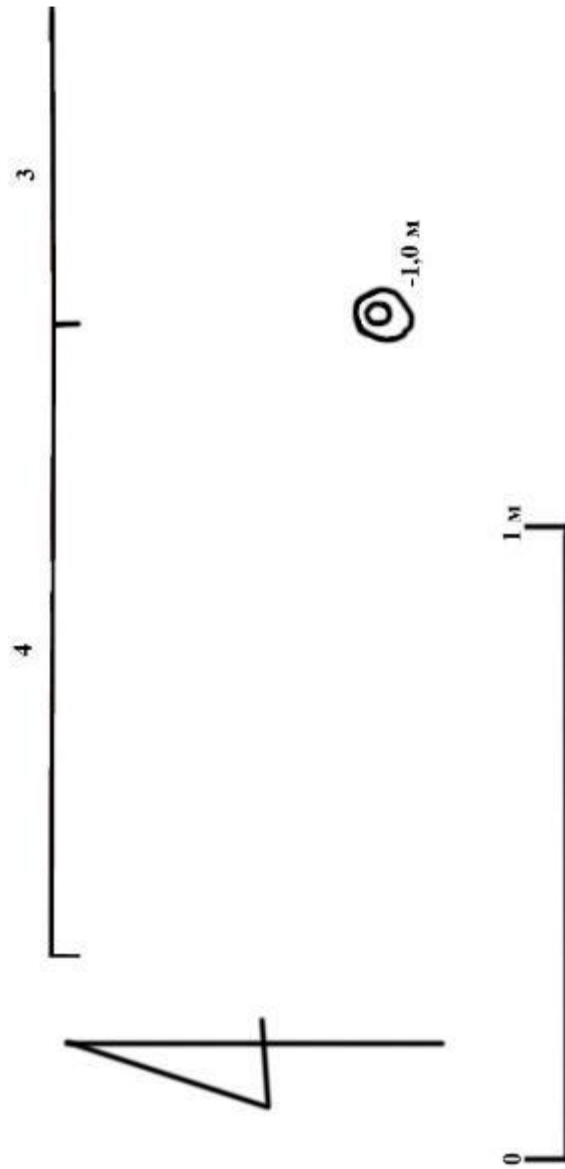
Таблиця № 10. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Знахідки з об'єкту № 2: 1–3– кераміка.

Таблиця № 11. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Об'єкт № 1. План та розріз.

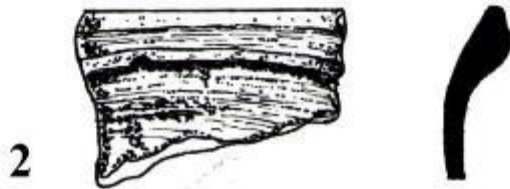
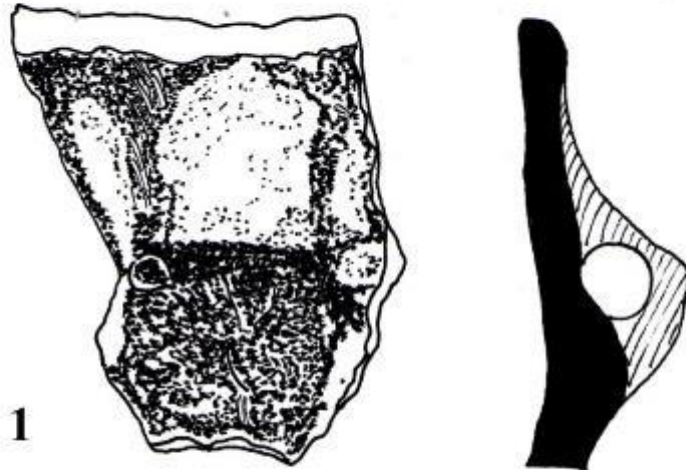

Таблиця № 12. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Знахідки з об'єкту № 1: 1–3– кераміка.

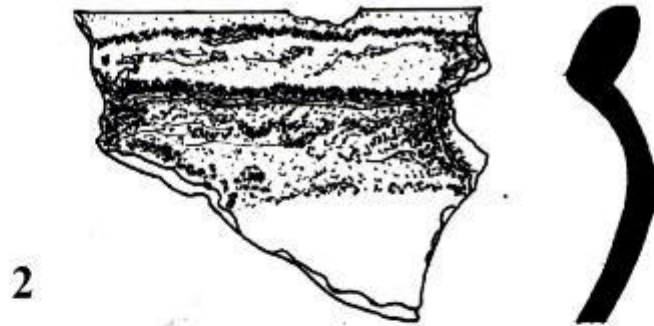
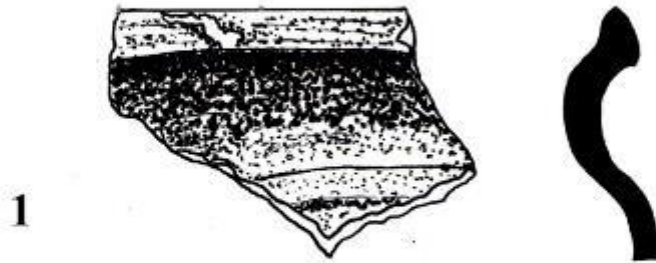
Таблиця № 13.

Городище Литовеж. Траншея № 2.
Залишки стовпа на межі кв. А-(3-4),
виявлені при зачистці на глибині-1 м від репера.

L

Таблиця № 14. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Знахідки з культурного шару: 1-2- кераміка.

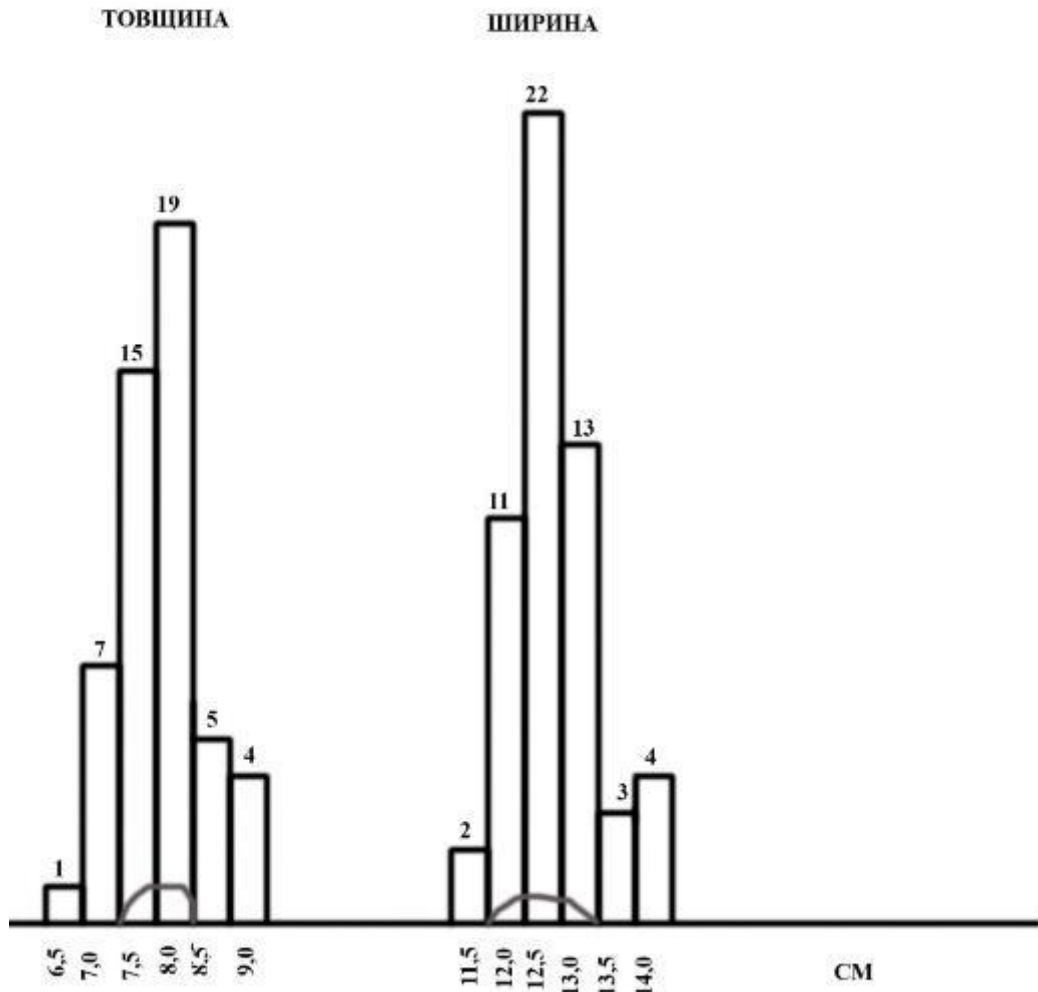
Таблиця № 15. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Знахідки з культурного шару: 1–2– кераміка.

Таблиця № 16. Городище Литовеж.
Проміри ширини і товщини цегли, що складала масив кладки,
досліджений у обриві майданчика № 2 («Підзамча»).

№	Ширина (см.)	Товщина (см.)
1-й ряд		
1	14,0	8,0
2	13,5	8,0
3	14,0	7,5
4	12,0	8,0
5	13,0	7,5
6	12,5	7,5
2-й ряд		
7	11,5	7,0
8	13,0	7,0
9	13,0	8,0
10	13,0	7,5
11	13,5	8,0
12	13,0	7,0
13	12,5	7,0
14	12	7
15	14	8,5
16	14	7
3-й ряд		
17	12,5	7
18	12,5	7,5
19	13	7,5
20	11,5	8
21	12,5	6,5
22	12,5	-
23	12,5	8

24	12,5	9
25	12	9
26	12,5	7,5
4-й ряд		
27	12	9
28	12,5	8
29	12,5	8
30	12,5	6,5
31	13,5	7,5
32	13,5	7,5
33	13,5	7,5
34	12	8
5-й ряд		
35	12	8,5
36	12,5	8
37	12	7,5
38	12,5	8
39	12,5	8
40	12,5	8
6-й ряд		
41	13	8
42	13	7,5
43	12,5	8
7-й ряд		
44	12	7,5
45	12	8,5
46	12,5	8,5
47	12,5	7,5
48	12	7,5
49	13	8,5
8-й ряд		

50	12,5	8
51	12,5	8
52	12,5	7,5
53	13	7,5
Поряд з монолітом кладки		
54	13	9
55	13	8
56	13	7
57	12	8

Таблиця 17. Городище Литовеж.
Ширина і товщина цегли, що складала масив кладки,
досліджений у обриві майданчика № 2 («Підзамча»).

Фото 1. Городище Литовеж.
В'їзд на «Замок» зі сходу.

Фото 2. Городище Литовеж.
Північний край східного рову «Замку». Вигляд з південного заходу.

Фото 3. Городище Литовеж.
Південний край східного рову «Замку». Вигляд із заходу.

Фото 4. Городище Литовеж.
Вигляд із «Замку» на Західний Буг з північного сходу.

Фото 5. Городище Литовеж. «Замок». Місце закладання Траншеї № 2.
Вигляд із заходу.

Фото 6. Городище Литовеж. Траншея № 2. Зняття дернового шару.
Вигляд зі сходу.

Фото 7. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Південна стінка траншеї у кв. А-(1-4).

Фото 8. Городище Литовеж. Траншея № 2. Зачистка на рівні материка.

Фото 9. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Пляма від заповнення об'єкту № 2.

Фото 10. Городище Литовеж. Траншея № 2. Котлован об'єкту № 2.

Фото 11. Городище Литовеж. Траншея № 2. Котлован об'єкту № 1.

Фото 12. Городище Литовеж. Траншея № 2.
Залишки дерев'яної колоди (стовпа?) на межі кв.3-4, виявлені при зачистці на глибині 1,0 від репера.

Фото 13. Городище Литовеж. Засипання Траншеї № 2.

Фото 14. Городище Литовеж. «Підзамче».
Оголення цегляної кладки станом на 2012 рік. Вигляд з півдня.

Фото 15. Городище Литовеж. «Підзамче». Розчищений масив цегляної кладки.

Фото 16. Городище Литовеж. Масив цегляної кладки. Розчищений торець.
Вигляд з півдня.

Фото 17. Городище Литовеж. Західна стінка масиву цегляної кладки.

Фото 18. Городище Литовеж. Східна стінка масиву цегляної кладки.

Фото 19. Городище Литовеж. Коронка масиву цегляної кладки.

Фото 20. Городище Литовеж. Перший (верхній) шар цегли масиву кладки.

Фото 21. Городище Литовеж. Другий шар цегли масиву кладки.

Фото 22. Городище Литовеж. Третій шар цегли масиву кладки.

Фото 23. Городище Литовеж. Четвертый шар цегли масиву кладки.

Фото 24. Городище Литовеж. П'ятий шар цегли масиву кладки.

Фото 25. Городище Литовеж. Шостий шар цегли масиву кладки.

Фото 26. Городище Литовеж. Сьомий шар цегли масиву кладки.

Фото 27. Городище Литовеж. «Підзамче».
Оголення цегляної кладки у обриві берега за 5,2 м на схід від дослідженого масиву.

Фото 28. Городище Литовеж.
Западина на рівні заплави під північно-західним кутом майданчика «Замку».
Вигляд з півдня.

Фото 29. Городище Литовеж.
Валоподібна форма рельєфу у заплаві під «Підзамчем».
Вигляд зі сходу.